

University of Groningen

Actualiteiten en Signaleringen

Roggenkamp, M.M.; Andreasson, L.M.; Behrendt, J.; Diestelmeier, L.; Gazendam, J.C.W.; Kalisvaart, S.T.; Nieuwenhout, C.T.; Spijk-Belanova, T.N.; Vermue, C.J.

Published in:
 Nederlands Tijdschrift voor Energierecht

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2020

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Roggenkamp, M. M., Andreasson, L. M., Behrendt, J., Diestelmeier, L., Gazendam, J. C. W., Kalisvaart, S. T., Nieuwenhout, C. T., Spijk-Belanova, T. N., & Vermue, C. J. (2020). Actualiteiten en Signaleringen. *Nederlands Tijdschrift voor Energierecht*, 2020(2), 100-105.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Actualiteiten en signaleringen

*prof. mr. dr. M.M. Roggenkamp, L.M. Andreasson LL.M., J. Behrendt,
dr. L. Diestelmeier, mr. J.C.W. Gazendam, S.T. Kalisvaart, C.T. Nieuwenhout
LL.M., mr. T.N. Spijk-Belanova en C.J. Vermue LL.M.¹*

Rapporten en overige publicaties

In deze rubriek worden jaarverslagen, rapporten en overige publicaties besproken die inzicht bieden in de energiesector c.q. de ontwikkelingen van het energierecht. De redactie houdt zich aanbevolen voor suggesties voor documenten die in deze rubriek opgenomen kunnen worden.

■ Autoriteit Consument & Markt (ACM)

ACM Jaarverslag 2019

Uit het jaarverslag van de Autoriteit Consument en Markt (ACM) wordt duidelijk dat in 2019 de energietransitie een belangrijk thema was. In het kader van een betrouwbare, betaalbare en duurzame levering van energie, heeft de ACM verschillende maatregelen genomen om netbeheerders te faciliteren bij de toename van duurzame energieprojecten. Om consumenten binnen de energiesector verder behulpzaam te kunnen zijn, heeft ACM in het afgelopen jaar de rechten en plichten voor netbeheerders en netgebruikers nader toegelicht. Bovendien is de ACM opgetreden tegen leveranciers die oneerlijke energiecontracten aanboden aan zzp'ers en kleine ondernemers, of van misleidende en agressieve verkoopstrategieën gebruik maakten. Ondernemers en zzp'ers die op hun woonadres zowel zakelijk als privé energie afnemen kunnen ook terugvallen op de regeling inzake consumentenbescherming. Ook heeft de ACM onderzoek gedaan naar de stroometiketten en de 'garanties van oorsprong'. Als gevolg hiervan hebben de energiebedrijven de stroometiketten moeten aanpassen opdat deze aan de wettelijke eisen voldoen. Ten aanzien van de tarieven voor het transport van elektriciteit en gas blijkt dat deze in 2020 met gemiddeld 5 euro per huishouden per jaar stijgen en dat de maximumtarieven die leveranciers van blok- en stadsverwarming voor een doorsnee huishouden in rekening mogen brengen in 2020 gemiddeld met 0,6 procent op jaarbasis dalen. Het volledige ACM Jaarverslag is te vinden op:

1. Prof. Martha Roggenkamp is hoogleraar voor energierecht en directeur van het Groningen Centre of Energy Law and Sustainability (GCELS). Tevens zijn bij GCELS werkzaam: Ceciel Nieuwenhout als promovenda, Lea Diestelmeier als postdoctoraal onderzoeker, Joris Gazendam en Liv Malin Andreasson als onderzoekers, Tatiana Spijk-Belanova als medewerker en Jamie Behrendt en Sjoerd Kalisvaart als student-assistenten. Christiaan Vermue is werkzaam als Legal Counsel bij Gasunie en alumnus bij GCELS. Deze rubriek betreft berichten die gepubliceerd zijn in de periode 1 februari 2020 tot 1 april 2020.

<https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/2020-03/jaarverslag-acm-2019.pdf>

■ TenneT

Jaarverslag 2019

In maart 2020 gaf TenneT presenteerde TenneT het jaarverslag van 2019. Dit jaarverslag staat vooral in het teken van de prestaties die zijn geleverd aan de energietransitie, zoals het inzetten van nieuwe bronnen van hernieuwbare energie in de Noordzee, de vooruitgang in de planningsfase voor SüdLink en de Europese samenwerking door middel van de COBRA-kabel die sinds september 2019 de energiemarkten van Nederland en Denemarken met elkaar verbindt. In totaal heeft TenneT in 2019 EUR 3.1 miljard geïnvesteerd in de energietransitie en de leverzekerheid. Het bevorderen van de energietransitie is één van de strategische prioriteiten van het bedrijf. Terwijl het energiebeleid in Nederland en Duitsland voornamelijk het gebruik van duurzame energie stimuleert, verklaart CFO dhr. Otto Jager dat investeringen in duurzame energie zeer waarschijnlijk zullen stijgen. Voor de verduurzaming van de energiesystemen verwacht TenneT het investeringsniveau jaarlijks met EUR 4 tot 5 miljard te verhogen. Aanleiding daarvan is de geleidelijke uitfasering van de kolen- en kerncentrales en de toename van offshore windenergie. Aangezien de energietransitie gepaard gaat met grote infrastructurele projecten en stijgende maatschappelijke kosten, wil TenneT ook oplossingen zoeken die minder kostbaar zijn dan een versterking van het net. Het volledige bericht is te vinden op:

<https://www.tennet.eu/nl/nieuws/nieuws/tennet-bereidt-zich-voor-op-uitdagingen-rond-het-europese-energiesysteem/>

■ Gasunie

Jaarverslag 2019

Op 27 februari 2020 heeft Gasunie een jaarverslag voor het afgelopen jaar uitgebracht waarin naast de financiële verantwoording ook nieuwe ontwikkelingen, projecten en vooruitzichten worden gepresenteerd. In 2019 is de omzet licht gestegen van EUR 1.251 miljoen naar EUR 1.278 miljoen en de nettowinst is toegenomen met EUR 87 miljoen ten opzichte van 2018. De operationele kosten waren EUR 138 miljoen lager dan een jaar eerder. Gasunie stelt voor om over 2019 EUR 288 miljoen dividend (ofwel 70 procent van het nettoresultaat) uit te keren aan haar aandeelhouder, de Staat der Nederlanden. Net als in 2018 was er in 2019 slechts één kortstondige

transportonderbreking en één leidingbeschadiging. Ook waren er minder incidenten op het gebied van veiligheid dan het afgelopen jaar. Centraal staat dat de versnelde afname van de gaswinning in Groningen de rol van Nederland op de Europese en nationale gasmarkt cruciaal verandert. Nederland speelt niet langer een rol als aardgasexporteur maar importeert gas om de eigen behoefte te voldoen. Onder deze omstandigheden neemt het belang van de leveringszekerheid toe alsmede oplossingen ten aanzien van het transport en de opslag van aardgas. In het verslag wordt verwezen naar de voorgenomen bouw van een LNG-terminal in Duitsland en de bouw van een stikstoffabriek bij Zuidbroek die naar verwachting in 2022 klaar zal zijn en nodig is in het kader van de omzetting van hoogcalorisch gas naar laagcalorisch gas en om de gaswinning in Groningen naar nul te kunnen brengen. Uit het verslag blijkt verder dat via de Nederlandse gashandelsplaats 'TTF' in 2019 een recordhoeveelheid gas is verhandeld en door het netwerk van GTS is getransporteerd. Vanwege de energietransitie neemt de vraag naar gas langzaam af. Dit leidt ertoe dat compressorstations waar dat nodig is, tijdelijk buiten werking worden gesteld, terwijl er nieuwe projecten worden gestart. Toch zal naar verwachting in Nederland in 2030 het gebruik van gas slechts met 20 à 30 procent dalen ten opzichte van het huidige gasgebruik. De reden hiervoor is dat kolencentrales worden gesloten waardoor de behoefte aan aardgas voor de elektriciteitscentrales zal stijgen. In het kader van de energietransitie worden sommige delen van de gasinfrastructuur beschikbaar gemaakt voor waterstof, zodat deze al vóór 2030 in bedrijf kunnen worden genomen. In 2019 zijn al twee van dergelijke projecten gerealiseerd: (i) HyStock bij het Groningse Zuidwending waarbij ervaring wordt opgedaan met de omzetting van duurzaam opgewekte elektriciteit (1 MW) in waterstof en (ii) de realisatie van een waterstofleiding in Zeeland waarbij waterstof dat als restproduct vrijkomt bij Dow wordt vervoerd naar Yara. De totale kosten van het voorbereiden van het transportnet voor de nieuwe waterstof-keten zullen naar verwachting EUR 1,5 miljard zijn. Op het gebied van CO₂-opslag en -transport is Gasunie betrokken bij het project Porthos (in samenwerking met het havenbedrijf Rotterdam en EBN) en Athos in het Noordzeekanaalgebied. Beide projecten zijn nodig om de doelstellingen van het Akkoord van Parijs te kunnen behalen. Met groen gas wordt verder gewerkt in Noord Holland in het project SCW (Supercritical Water Gasification) Systems, d.w.z. een systeem op grond waarvan groen gas wordt geproduceerd uit natte biomassa zoals mest, groenafval en rioolslib. Bij dit proces wordt het groene gas op hoge druk gebracht en direct ingevoerd in het gasnetwerk. In tegenstelling tot biovergistingsinstallaties wordt door compressie geen energie verloren. Het volledige verslag omslaat 283 pagina's en is te vinden op de website: www.gasunie.nl

Project NorthH2

Samen met Groningen Seaports en Shell Nederland start Gasunie het project NorthH2 dat gericht is op de productie van groene waterstof. Het plan bestaat uit de bouw van de windparken in de Noordzee met een totale capaciteit van 10 gigawatt in 2040. Deze capaciteit is vergelijkbaar met de elektriciteitsgebruik van circa 12,5 miljoen Nederlandse huishoudens. In het kader van NorthH2 wordt in de Eemshaven een grote waterstoffabriek gerealiseerd waar de elektriciteit opgewekt uit windenergie zal worden omgezet in groene waterstof. Daarnaast overweegt het consortium om een dergelijke installatie op zee te plaatsen. Met het project NorthH2 zal de CO₂ uitstoot met circa zeven megaton per jaar afnemen en kan een belangrijke bijdrage geleverd worden aan de verduurzaming van de industrie. Naast de provincie Groningen die het project steunt, zoekt het consortium naar meer partners die aan NorthH2 willen meewerken. Het bericht is te raadplegen via www.gasunie.nl

■ Ministerie van Economische Zaken

Openstelling eerste ronde SDE++ 2020

Per brief van 17 februari 2020 met kenmerk DG-KE-E/20023501 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat de Tweede Kamer geïnformeerd over de voortgang van de stimuleringsregeling duurzame energietransitie (SDE++) en de openstelling van de voorjaarsronde van de SDE++ 2020. De omvorming van de SDE+ naar de SDE++-regeling houdt in dat de beoogde subsidie niet enkel voor de stimulering van duurzame energie ingezet hoeft te worden, maar ook aangewend kan worden voor het kosteneffectief realiseren van CO₂-reductie door middel van andere emissiereductietechnologieën. De brief bevat informatie over de nieuwe categorieën waarvoor de SDE++-subsidie kan worden aangevraagd. Hierbij heeft de minister zich laten leiden door het advies van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De SDE++-regeling houdt vast aan bestaande elementen van de SDE+-regeling, maar bevat ook nieuwe elementen, namelijk: (i) een rangschikking op basis van de kosten per vermeden ton CO₂-emissies (waaronder kosten binnen het Emissiehandelssysteem van de Europese Unie) en (ii) een mogelijkheid tot het corrigeren voor de CO₂-heffing. De ronde voor de SDE++-regeling wordt opengesteld van 29 september tot 22 oktober 2020, in een viertal fases. De brief en de bijlagen bij de brief zijn te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/kamerstukken/2020/02/17/kamerbrief-over-voortgang-verbrede-sde-en-eerste-openstelling-sde-2020>

Raming van de gaswinning in Groningen in 2020-2021 en verder

Per brief van 21 februari 2020 met kenmerk DG-KE-PGG/20027392 heeft de Minister van Economische Zaken en Klimaat, de Tweede Kamer geïnformeerd over de raming van de gasnetbeheerder Gasunie Transport Services (GTS) betreffende het

niveau van de gaswinning in Groningen in 2020-2021 en verder. Uit de raming van GTS maakt de minister op dat het mogelijk is de gaswinning, uitgaande van een gemiddeld temperatuurverloop, in het komend gasjaar te beperken tot 9,3 miljard Nm³, wat verder gaat dan het advies van SodM om de gaswinning terug te brengen tot 12 miljard Nm³ of minder. Daarmee is het kabinet volgens de minister op weg om de winning volledig te laten eindigen in 2022, met enkel in koude jaren nog een winning van 0,5 miljard Nm³, waarbij de minister wel enkele noodzakelijke randvoorwaarden stelt, namelijk: (i) tijdige oplevering van de stikstofinstallatie Zuidbroek (die nodig is voor de conversie van hoogcalorisch naar laagcalorisch gas), (ii) voldoende voortgang in de afbouw van de vraag naar laagcalorisch gas, (iii) het beschikbaar blijven van de gasopslag Norg, en (iv) voldoende aanvoer van hoogcalorisch gas. Voorts gaat de minister in op de overwegingen van GTS m.b.t. de definitieve sluiting van de Groninger aardgasclusters. Naar aanleiding van die overwegingen heeft de minister aan TNO gevraagd een eerste inschatting te maken van de samenhang tussen seismische risico's en de volgorde van sluiting van clusters. Volgens de minister wordt het voorgaande eveneens meegenomen in het kader van het capaciteitsafbouwplan, waarbij de minister de regio, SodM, de Mijnsraad en TNO zal betrekken. De brief en de bijlagen bij de brief zijn te raadplegen via:

<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/kamerstukken/2020/02/21/kamerbrief-over-raming-gaswinning-groningen-2020-2021-en-verder>

Wetsvoorstel Versterking Groningen

Op 21 februari 2020 heeft de Ministerraad ingestemd met het concept van het Wetsvoorstel Versterking Groningen. Daarmee kan het conceptwetsvoorstel ter advisering naar de Raad van State worden gezonden. Binnen het wetsvoorstel, dat tevens ter internetconsultatie heeft opgegaan, wordt beoogd een publieke regeling te bieden voor de versterking van gebouwen in Groningen, waarmee gebouwen in Groningen onder de vastgestelde veiligheidsnorm worden gebracht. Deze zogenaamde 'Meijdamnorm' is gebaseerd op de maximaal aanvaardbare kans dat een individu overlijdt in of bij een gebouw door een aardbeving van 1 op de 100.000 per jaar. Volgens het kabinet is snelheid geboden en dus is de Raad van State verzocht met spoed over het wetsvoorstel te adviseren. Het bericht is te raadplegen via:

<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/nieuws/2020/02/21/ministerraad-stemt-in-met-wetsvoorstel-versterking-groningen>

Vergoeding van immateriële schade als gevolg van de Groninger aardgaswinning

Per brief van 21 februari 2020 met kenmerk PDGB/20036645 heeft de Minister van Economi-

sche Zaken en Klimaat, de Tweede Kamer geïnformeerd over de vergoeding van immateriële schade binnen de Tijdelijke Wet Groningen (*Kamerstukken II 2018/19*, 35 250, nr. 2) en de rol van het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG). Vooruitlopend op de oprichting van het IMG heeft de minister aan drie hoogleraren (Albert Verheij, Marc Loth en Willem van Boom) gevraagd om binnen een commissie immateriële schade te adviseren over de wijze waarop deze schade als gevolg van bodembeweging door gaswinning door het IMG kan worden vergoed. Daarnaast is het IMG met een advies gekomen. Volgens de Minister blijkt uit de adviezen dat de problematiek van immateriële schade complex en veelomvattend is. Er wordt geadviseerd om een generiek toepasbare methode te formuleren, waarin vertrouwen van burgers het uitgangspunt is. Deze aanpak dient rekening te houden met het spanningsveld tussen enerzijds de administratieve last van het behandelen van een groot aantal aanvragen en anderzijds de behoefte aan een zorgvuldige maatwerk aanpak om immateriële schade individueel vast te stellen. Het IMG meent dat binnen de systematiek in ieder geval rekening dient te worden gehouden met: (i) de omvang van de schade, (ii) de veiligheid van de bewoner, (iii) de locatie van de woning, (iv) het aantal en/of de aard van de schadeprocedures en de bijbehorende afhandelingsduur, en (v) eventuele andere bijzondere omstandigheden. De minister sluit hier impliciet bij aan en benoemt dat bewoners tevens gebaat moeten zijn bij een soepele en snelle schadeafwikkeling. De brief en de bijlagen bij de brief zijn te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/kamerstukken/2020/02/21/kamerbrief-over-immateriele-schade-door-gaswinning-groningen>

■ Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)

Onderzoek naar de langetermijnrisico's van het afsluiten van zoutcavernes

Op 11 februari 2020 zijn de uitkomsten van het door TNO in opdracht van SodM uitgevoerde onderzoek naar de langetermijnrisico's van het afsluiten van zoutcavernes gepubliceerd. Het beëindigen van de zoutwinning gaat gepaard met het afsluiten van de cavernes en de daarbij behorende putten alsmede de verplichting om bovengrondse installaties (mijnbouwwerken) ter verwijderen. Bij het afsluiten van de putten neemt de druk in de ondergrond tor doordat de achtergebleven pekkel opwarmt. Het onderzoek richtte zich op de gevolgen hiervan en eventuele lange-termijn risico's. Om die risico-afweging bij (diepe) zoutcavernes te maken, achtte SodM het van belang een onderzoek naar de specifiek bij zoutcavernes bestaande langetermijnrisico's te laten uitvoeren binnen het Kennisprogramma Effecten Mijnbouw. Binnen het onderzoek is gekeken naar de risico's op microniveau (onderdelen van een caverne), op caverne-schaal en op zoutstructuur-schaal. Uit het onderzoek volgt een tweetal conclusies, namelijk (i) het is met de huidige

kennis niet mogelijk om te bepalen of een diepe caveerne gaat lekken via zeer langzame permeatie, een gelokaliseerd lekpad of een scheur, en (ii) er onvoldoende integratie is van de kennis van de micro-, cavernen- en zoutstructuur-schaal, terwijl de drie processen (gezamenlijk) het lekmechanisme van een caveerne (in aanzienlijke mate) kunnen beïnvloeden. Toch helpen de onderzoeksresultaten om de langetermijnrisico's van de afsluiting van zoutcavernes beter te begrijpen. De toezichthouder doet naar aanleiding van dit onderzoek de oproep om wettelijk vast te leggen dat bij het opstellen van het winningsplan al rekening gehouden moet worden met de fase na het sluiten van zoutcavernes en dus de volledige levenscyclus van het mijnbouwwerk in acht te nemen. Die informatie stelt de toezichthouder ertoe in staat om te beoordelen of de risico's (op bodemdaling) acceptabel zijn, of de wijze van winning aangepast dient te worden of geen doorgang dient te vinden. Meer informatie is beschikbaar op: <https://www.sodm.nl/actueel/nieuws/2020/02/11/onderzoek-naar-de-langetermijnrisico%E2%80%99s-van-het-afsluiten-van-zoutcavernes>

■ Europese Commissie

Nieuw budget voor de Connecting Europe Facility

Er is voor dit jaar vanuit de Connecting Europe Facility (CEF) opnieuw budget beschikbaar gesteld voor 'clean energy infrastructure', waaronder elektriciteits- en gas infrastructuurprojecten. Het gaat om projecten die op de lijst staan van 'projects of common interest' (PCI). Dit jaar is er EUR 980 miljoen beschikbaar, dat gaat om het laatste restje budget van de begrotingsronde van 2014-2020, waar in totaal EUR 4,9 miljard beschikbaar was voor energie-infrastructuurprojecten. Voor de volgende begrotingsronde (2021-2027) wordt er voorgesteld om de CEF fors uit te breiden, naar EUR 8,7 miljard voor energie-infrastructuur. Dan wordt de reikwijdte van het fonds ook vergroot, zodat niet alleen maar infrastructuurprojecten in aanmerking komen, maar ook grensoverschrijdende hernieuwbare energieprojecten. Meer informatie is beschikbaar op https://ec.europa.eu/info/news/energy-union-eu980-million-eu-funding-available-clean-energy-infrastructure-2020-mar-13_en.

Staatssteunonderzoek Aardgasopslag Frankrijk

De Europese Commissie is op 28 februari j.l. officieel een staatssteunonderzoek naar het reguleringsmechanisme van gasopslagcapaciteit in Frankrijk gestart. Hoewel de leveringszekerheid van aardgas een legitiem doel is, wordt onderzocht of het gekozen reguleringsmechanisme wel kosteneffectief is. Er zijn momenteel drie aanbieders van opslagcapaciteit, en de vraag is of de methode die Frankrijk gebruikt (veiling van de benodigde opslagcapaciteit) niet tot te hoge compensatie leidt. Verder vraagt de Europese Commissie zich af of de positieve effecten van de leveringszekerheid niet teniet gedaan worden door het negatieve effect op de interne markt,

namelijk het verminderen van grensoverschrijdende handel en mededinging. De onderliggende documenten zijn beschikbaar op https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_351.

Energieverbruik

Het primaire energieverbruik en het eindverbruik zijn nog respectievelijk 5 procent en 3 procent te hoog in vergelijking met de doelen die voor 2020 gesteld zijn, zo blijkt uit de laatste cijfers (2018) die nu gepubliceerd zijn door Eurostat. Het verschil tussen het primaire verbruik en het eindverbruik is dat het primaire verbruik ook transmissie-, distributie en energieopwekkingsverliezen meetelt, en het eindverbruik niet. Het primaire energieverbruik is daarmee 0,71 procent gedaald ten opzichte van het vorige jaar (2017), maar het eindverbruik is juist heel licht gestegen (0,02 procent). Het doel voor 2020 is een daling van 20 procent in vergelijking met het energieverbruik in 1990. Voor 2030 zijn de doelen nog verder aangescherpt. Meer cijfers zijn beschikbaar via:

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10341545/8-04022020-BP-EN.pdf/39dcc365-bdaa-e6f6-046d-1b4d241392ad>.

■ ACER

Raadplegingsdocumenten over gas transmissietarifestructuren

Op 6 maart j.l. heeft ACER een lijst met eerder gepubliceerde beoordelingen van raadplegingsdocumenten over de transmissietarifestructuren in de gasector opgesteld. De lijst bevat verwijzingen naar alle raadplegingsdocumenten die door de nationale regulerende instanties en/of transmissiesysteembeheerders opgesteld en door ACER beoordeeld zijn. De raadplegingsdocumenten werden opgesteld op basis van Verordening (EU) 2017/460 tot vaststelling van een netcode betreffende geharmoniseerde transmissietarifestructuren voor gas. Art. 26 van deze Verordening vereist periodieke raadplegingen verricht door de nationale regulerende instantie of door de transmissiesysteembeheerder(s) over de methodologie van transmissietarifestructuren in de gasector. Art. 27 verleent ACER de bevoegdheid om de nationale raadplegingsdocumenten op enkele aspecten te analyseren en verbeteringen voor te stellen. De gepubliceerde lijst geeft een handig overzicht van de meest recente documenten en is te raadplegen via

https://www.acer.europa.eu/Official_documents/Publications/Pages/Publication.aspx

■ ENTSO-E

TYNDP2020

ENTSO-E heeft op 28 februari 2020 de projecten bekend gemaakt die onderdeel zijn van het tienjarig netwerkontwikkelingsplan (Ten Year Network Development Plan; TYNDP). De scenario's voor het TYNDP waren al eerder gepubliceerd, maar nu is duidelijk gemaakt welke projecten in de plannen opgenomen gaan worden. Het gaat om

148 elektriciteitstransmissieprojecten en 25 elektriciteitsopslagprojecten. De volgende stap in het TYNDP-proces is een analyse van welke gedeeltes van het elektriciteitssysteem dan nog extra versterking behoeven richting 2040. Die analyse wordt vervolgens weer gebruikt als input voor het maken van nieuwe projectplannen voor netwerkuitbreiding. Het hele proces en de lijst van projecten is beschikbaar op <https://www.entsoe.eu/news/2020/02/28/148-pan-european-electricity-transmission-projects-and-25-storage-projects-in-the-tyndp2020/>.

■ ENTSO-G

Investeringsplannen van centraal-oost Europese transmissiesysteembeheerders

De transmissiesysteembeheerders van de landen in centraal oost Europa hebben hun regionale investeringsplannen op het gebied van gasinfrastructuur gepubliceerd (CEE GRIP), zo meldt ENTSO-G in een persbericht van 24 februari 2020. In deze investeringsplannen worden de verwachte vraag-, aanbod- en capaciteitsontwikkelingen voor de komende 10 jaren geanalyseerd. De investeringsplannen dienen als aanvulling op het TYNDP 2018 opgesteld door ENTSO-G, met daarin specifieke informatie over de ontwikkelingen in centraal-oost Europa. Samengevat zijn de belangrijkste onderdelen van de CEE GRIP: de toekomstige ontwikkelingen van gastransport infrastructuur in centraal oost Europa en simulaties van verschillende netwerkmodellen om inzicht te krijgen in marktintegratie en leveringszekerheid. Ook wordt in de investeringsplannen ingegaan op de vraag welke rol aardgas voor de landen in centraal oost Europa kan spelen in het behalen van de emissiereductiedoelstellingen van de Europese Unie. Het volledige persbericht kan worden geraadpleegd via www.entsog.eu

Artikelen in andere tijdschriften

Met deze rubriek wordt beoogd een overzicht te bieden van artikelen over aspecten van het energierecht in andere tijdschriften, zowel Nederlandse als buitenlandse. Suggesties voor verwijzingen naar andere dan de onderstaande tijdschriften worden door de redactie op prijs gesteld.

International Energy Law Review

M. Abraham-Dukuma, 'Energy Efficiency, Corporate Shift and Energy Choices: Triple Policy Tools for Emissions Reduction', 2020, issue 1, p. 7 – p. 12.

Energy Law Journal

C. Tezak, 'A policy analyst's view on litigation risk facing natural gas pipelines', vol. 40, issue 2, p. 211 – p. 242.

W. Chen Lin, D. Saebeler, 'Risk-Based V. Compliance-Based Utility Cybersecurity — A False Dichotomy?', vol. 40, issue 2, p. 245 – p. 282.

European Energy & Environmental Law Review

R. Grønved Nielsen, 'Selling Hydrocarbon Concessions: A Case Study of the A.P. Moller Sole Conces-

sion with Special Regards to the Transferability of Concessionary Privileges', vol. 29, issue 1, p. 2 – p. 13.
D. Dragan, 'Legal Barriers to the Development of Energy Clusters in Poland', vol. 29, issue 1, p. 14 – p. 20.

Carbon and Climate Law Review

W. Obergassel, C. Arens et al, 'COP25 in Search of Lost Time for Action: An Assessment of the Madrid Climate Conference', vol. 14, issue 1, p. 3 – p. 17.

M. Rouxel, 'The Paris Rulebook's Rules on Transparency: A Compliance Pull?', vol. 14, issue 1, p. 18 – p. 39.

C. Cournil, A. Le Dylio et al, 'L'affaire du Siècle: French Climate Litigation between Continuity and Legal Innovations', vol. 14, issue 1, p. 40 – p. 48.

E. Davies, 'Recommendations for Effectively Resolving Climate Change Disputes Against Investors', vol. 14, issue 1, p. 49 – p. 55.

Energy Policy

S. Esmaeili, J. Szmerekovsky et al, 'Sustainable biomass supply chain network design with biomass switching incentives for first-generation bioethanol producers', vol. 138, no. 111222.

B. Parrish, P. Heptonstall et al, 'A systematic review of motivations, enablers and barriers for consumer engagement with residential demand response', vol. 138, no. 111221.

J. Krause, C. Thiel et al, 'EU road vehicle energy consumption and CO₂ emissions by 2050 – Expert-based scenarios', vol. 138, no. 111224.

D.P. Brown, D.E.M. Sappington, 'Motivating the optimal procurement and deployment of electric storage as a transmission asset', vol. 138, no. 111202.

C. Inês, P. Luz Guilherme et al, 'Regulatory challenges and opportunities for collective renewable energy prosumers in the EU', vol. 138, no. 111212.

N. van Aalderen, L. Geertruida Horlings, 'Accommodative public leadership in wind energy development: Enabling citizens initiatives in the Netherlands', vol. 148, no. 111249.

S. Akerboom, W. Botzen et al, 'Meeting goals of sustainability policy: CO₂ emission reduction, cost-effectiveness and societal acceptance. An analysis of the proposal to phase-out coal in the Netherlands', vol. 138, no. 111210.

T. Nochta, C. Skelcher, 'Network governance in low-carbon energy transitions in European cities: A comparative analysis', vol. 138, no. 111298.

K. Vringer, C.L. Carabain, 'Measuring the legitimacy of energy transition policy in the Netherlands', vol. 138, no. 111229.

A. Velazquez Abad, P.E. Dodds, 'Green hydrogen characterisation initiatives: Definitions, standards, guarantees of origin, and challenges', vol. 138, no. 111300.

A. García-Gil, G. Goetzl et al, 'Governance of shallow geothermal energy resources', vol. 138, no. 111283.

Climate Policy

E. Bovari, G. Giraud et al, 'Financial impacts of climate change mitigation policies and their ma-

croeconomic implications: a stock-flow consistent approach', vol. 20, issue 2, p. 179 – p. 198.

A.M. Bocse, 'The UK's decision to leave the European Union (Brexit) and its impact on the EU as a climate change actor', vol. 20, issue 2, p. 265 – p. 274.

T. Kuramochi, M. Roelfsema et al, 'Beyond national climate action: the impact of region, city, and business commitments on global greenhouse gas emissions', vol. 20, issue 3, p. 275 – p. 291.

M. Karlsson, E. Alfredsson et al, 'Climate policy co-benefits: a review', vol. 20, issue 3, p. 292 – p. 316.

Utilities Policy

J. Aldersey-Williams, I.D. Broadbent et al, 'Analysis of United Kingdom offshore wind farm performance using public data: Improving the evidence base for policymaking', vol. 62, no. 100985.

T. Schittekatte, L. Meeus, 'Flexibility markets: Q&A with project pioneers', vol. 63, no. 101017.

Recht der Energiewirtschaft

D. Meier and M. Terboven, 'Das Spannungsverhältnis zwischen wirksamer Einbeziehung und Urheberrecht von technischen Normen am Beispiel der Technischen Anwendungsregeln VDE-AR-N 4100 ff. zur Konkretisierung der EU Network Codes' RdE 2/2020, p. 57 – 61.

A. Lotze and J. Heyers, 'Stadtwerke und deren kartellrechtliche Herausforderungen' RdE 2/2020, p. 62 – 69.

M. Burgi, 'Verfassungsrechtliche Grenzen behördlicher Entscheidungsspielräume bei der Festlegung der Eigenkapitalzinssätze' RdE 3/2020, p. 105– 115.

S. Funke, 'Regionale Koordinierungszentren – eine Ergänzung zu den Übertragungsnetzbetreibern?' RdE 3/2020, p. 116– 121.

Milieu & Recht

B.R. Tadema & E.G.A. van der Werf, 'Het Urgenda-arrest: analyse en vooruitblik', 2020/14, p. 128 - 130.

Nederlands Juristenblad

R. van Gestel & J. Sybesma, 'De olievlekwerking van Urgenda in het Koninkrijk', 2020/425, p. 468 - 477.

Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht

T.R. Bleeker, 'HR Urgenda: klimaatverandering en het klimaatbevel nader bekeken', 2020/6, p. 42 - 53.

Overheid en Aansprakelijkheid

R.J.B. Schutgens, 'Urgenda en de grens tussen recht en politiek', 2020/2, p. 2 - 4.

A.E.M. Leijten, 'Urgenda, het EVRM, en het recht op een rechtvaardiging voor overheidsbeleid', 2020/3, p. 5 - 7.

Mededelingen NeVER

In verband met de Corona pandemie heeft de geplande bijeenkomst van de NeVER op 8 april j.l. geen doorgang kunnen vinden. Het bestuur hoopt dat het mogelijk is om later dit jaar deze bijeenkomst over het Klimaatakkoord en de Rijksvisie marktontwikkeling voor de energietransitie alsnog te doen plaatsvinden. Meer informatie over

deze en andere bijeenkomsten is te vinden op www.never.nl.